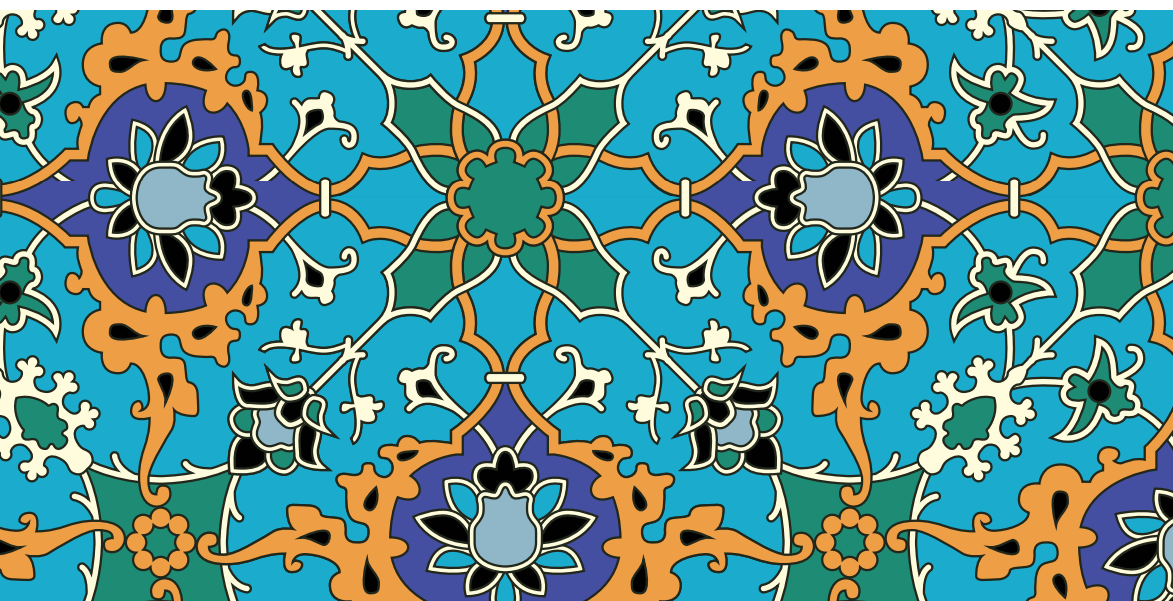

PRIREDIO IVAN EJUB KOSTIĆ

SAVREMENA ISLAMSKA MISAO

HRESTOMATIJA

PRIREDIO IVAN EJUB KOSTIĆ

SAVREMENA ISLAMSKA MISAO

POGOVOR MILAN VUKOMANOVIĆ

Ovo izdanje objavljeno je zahvaljujući podršci
Međunarodnog instituta za islamsku misao (IIIT) i u saradnji sa Centrom za napredne studije.

Mišljenja iznesena u tekstu odražavaju
stavove autora i nisu nužno stavovi izdavača i sponzora.

IVAN EJUB KOSTIĆ
SAVREMENA ISLAMSKA MISAO

BALKANSKI CENTAR
ZA BLISKI ISTOK

Beograd, 2019.

SADRŽAJ

Uvod

IVAN EJUB KOSTIĆ – SAVREMENA ISLAMSKA MISAO |11|

TEVHID – POČELO ISLAMSKE MISLI

ISMAIL EL-FARUKI – SUŠTINA ISLAMSKE CIVILIZACIJE |27|

SAVREMENA ISLAMSKA POLITIČKA TEORIJA

ERMIN SINANOVIĆ – DRUŠTVENOPOLITIČKA STRUJANJA
U MODERNOM ISLAMSKOM SVETU |47|

AHMET DAVUTOGLU – ISLAMSKA PARADIGMA:
TEVHID I ONTOLOŠKA DIFERENCIJACIJA |57|

MURAD VILFRID HOFMAN – VLAST U ISLAMU
I ISLAMSKI POLITIČKI SISTEM |73|

HASAN EL-BANA – NAŠI UNUTRAŠNJI PROBLEMI
U SVETLU ISLAMSKOG SISTEMA VLASTI |85|

ABU-'L-ALA MEVDUDI – ISLAMSKI POKRETI |99|

FETHI OSMAN – BEJ'ATU 'L-IMAM:
UGOVOR O POSTAVLJENJU POGlavARA ISLAMSKE DRŽAVE |113|

ASIFA KUREJŠI LANDES – KAKO USPOSTAVITI ISLAMSKU VLAST UMETO
ISLAMSKU DRŽAVU |139|

RAŠID EL-GANUŠI – UČEŠĆE ISLAMISTA U NEISLAMSKOJ VLADI |145|

SAOPŠTENJE MUSLIMANSKE BRAĆE O ŠURI U ISLAMU I O VIŠEPARTIJSKOM
SISTEMU U ISLAMSKOM DRUŠTVU |155|

ISLAM, SEKULARIZAM I DEMOKRATIJA

LUAJ M. SAFI – PREVAZILAŽENJE VERSKO-SEKULARNE PODELE:
DOPRINOS ISLAMA CIVILIZACIJI |161|

FIKRET KARČIĆ – ISLAM U SEKULARNOJ DRŽAVI:
PRIMER BOSNE I HERCEGOVINE |177|

ABDULKARIM SORUŠ – TOLERANCIJA I VLAST:
DISKURS O RELIGIJI I DEMOKRATIJI |189|

FAZLUR RAHMAN – PRINCIP ŠURE I ULOGA UMETA U ISLAMU |197|

FETHI OSMAN – MODERNA DEMOKRATIJA I KONCEPT ŠURE |205|

AZIZA EL-HIBRI – ISLAMSKI KONSTITUCIONALIZAM I POJAM
DEMOKRATIJE |223|

ISLAM I DRUGA SAVREMENA PITANJA

TARIK RAMADAN – RAZRADA PRIMENJENE ISLAMSKE ETIKE |247|

HASAN HANAFI – ČINJENICE I VREDNOSTI: ISLAMSKO STANOVIŠTE |257|

HALED ABU EL-FADL – DEMOKRATIJA I LJUDSKA PRAVA |269|

ZIJAUDIN SARDAR – ISLAM I NACIONALIZAM |285|

ISLAM I RODNA RAVNOPRAVNOST

ZILKA SPAHIĆ ŠILJAK – ŽENA U TRADICIJSKOM NASLEĐU ISLAMA |295|

AMINA VADUD – PRAVA I ULOGE ŽENE: NEKE KONTROVERZE |307|

ASMA BARLAS – ISLAMSKA REFORMA I RODNA RAVNOPRAVNOST:
FIKH, FEMINIZAM ILI CEDAW? |323|

KETRIN BULOK – ALTERNATIVNA TEORIJA O POKRIVANJU |329|

ŠURUK NAGUIB – RAZGOVOR SA PROF. DR ŠURUK NAGUIB |335|

ISLAM I ZAPAD

SEJID HOSEIN NASR – DEKADENCIJA, DEVIJACIJA I RENESANSA
U KONTEKSTU SAVREMENOG ISLAMA |353|

ALI A. MAZRUI – ISLAMSKE I ZAPADNE VREDNOSTI |361|

AHMET DAVUTOGLU – SUKOB INTERESA:
JEDNO OBJAŠNENJE SVETSKOG (NE)REDA |373|

ABDELVAHAB EL-AFENDI – LJUDI S BEDEMA: RELIGIJSKA REFORMA
I BREME ZAPADNOMUSLIMANSKOG INTELEKTUALCA |393|

TARIK RAMADAN – VIŠESTRUKI IDENTITETI:
PRVO AMERIKANAC (EVROPLJANIN, AUSTRALIJANAC) ILI MUSLIMAN? |421|

TARIK RAMADAN – ZAPADNI ISLAM: RELIGIJA I KULTURA |425|

ISLAM, NEMUSLIMANI I PRAVILNO RAZUMEVANJE DŽIHADA

AHMET ALIBAŠIĆ – MESTO ZA DRUGE U ISLAMU |431|

TARIK RAMADAN – ZAPAD: TERITORIJA SVEDOČENJA |453|

HALED ABU EL-FADL – DŽIHAD, RATOVANJE I TERORIZAM |469|

JUSUF EL-KARADAVI – GRAĐANSKI CIVILNI DŽIHAD |489|

POGOVOR

MILAN VUKOMANOVIĆ – ISLAM PRED IZAZOVIMA
MNOGOSTRUKIH MODERNOSTI |497|

UVOD
SAVREMENA ISLAMSKA MISAO

IVAN EJUB KOSTIĆ

*Budi poput stabla vočke.
Kada te napadnu kamenjem, ti uzvрати plodovima.*
Šejh Hasan el-Bana

SAVREMENA ISLAMSKA MISAO

UMESTO UVODA: ŠTA JE SAVREMENA ISLAMSKA MISAO

Kada kažemo „savremena islamska misao”, šta pod time podrazumevamo? I šta je to što nekog mislioca određuje kao islamskog? Haled Abu Fadl u knjizi *The Great Theft* definiše islamskog mislioca i aktivistu kao osobu kojoj je islam u privatnom životu i u političkoj, društvenopravnoj i ekonomskoj sferi autoritativan (no ne nužno i jedini) referentni okvir. Iz navedenog Fadlovog promišljanja možemo onda da zaključimo da je isti slučaj i kada govorimo o islamskoj misli – da je to ona misao kojoj su dominantni referentni okviri *Kur'an*, predanja verovesnika Muhameda, kao i mnogobrojni drugi izvori sazajnih grana islamskih nauka. Abu Fadlovo isticanje islama kao autoritativnog referentnog okvira posebno je značajno kada se u obzir uzme činjenica da je sve češći slučaj da se mnogi savremeni muslimanski mislioci upinju iz sve snage da islam potčine – epistemološkim, društvenim i političkim vrednostima sekularizovanog Zapada. Pitanja kompatibilnosti islama i demokratije, sekularnog uređenja, liberalnih vrednosti, ljudskih prava, rodne ravnopravnosti i (neo)liberalno-kapitalističkog ekonomskog poretka samo su neka od pitanja koja se muslimanima širom sveta neprekidno nameću. U nastojanjima pojedinih muslimanskih mislilaca da dokažu Zapadu da je islam u apsolutnom saglasju sa svim navedenim „ispostavljenim” vrednostima često se dešava da u njihovoj argumentaciji dođe do potpune supstitucije i da islamski svetozor, koji svoje utemeljenje pronalazi u *tevhidskom* principu o Božjoj Jednoći, postane sekundaran u odnosu na one koji se u svojim promišljanjima sveta i društvenih odnosa vode antropocentričnim razumevanjem stvarnosti. Podrediti Božje reči, koje su putem *Kur'ana* pretočene u tekstualnu formu, nekom drugom vrednosnom okviru potpuno je suprotno prvom stubu islama, iliti svedočenju vere, *šehadetu*, koji glasi – *la ilaha illa Allah* (nema boga osim Allaha) i koji predstavlja nukleus *tevhidskog* principa i muslimanskog samorazumevanja i poimanja sveta. Ahmet Davutoglu u svojoj maestralnoj knjizi *Alternative paradigms: The Impact*

of *Islamic and Western Weltanschauung on Political Theory* za *tevhidski* princip kaže da je on „po holističkom islamskom *Weltanschauungu*, osnovni put od teorije ka praksi, od verovanja do života i od ideala do realnosti”. Navedeni *tevhidski* princip se sa ostalim imanskim i islamskim šartovima u svom totalitetu manifestuje putem *šerijata* koji Tarik Ramadan, jedan od najznačajnijih muslimanskih mislilaca današnjice, definiše kao „opšti koncept stvaranja, postojanja, smrti i načina života izveden iz normativnog čitanja i razumevanja objavljenih izvora”. Iz *šerijata* se, po Ramadanu, dalje izvode: nauka o *akidi* (veri), *usul el fikh* (principi pravne nauke), nauka o *ahlaku* (moralu, etici) i *tasavuf* (sufizam, misticizam). Usled sveobuhvatnosti *šerijata* i svega onoga što iz njega proizlazi, palestinski teoretičar Vael Halak odlučno tvrdi da se muslimanski identitet u svom totalitetu upravo definiše preko *šerijata* i da bi bez poštovanja i sledenja njegove moralno-pravne, etičke i duhovne dimenzije identitet muslimana zapravo prestao i da postoji. Drugim rečima, *tevhidsko* razumevanje stvarnosti i sledenje *šerijata* odsudno utiču na apsolutno *sve* aspekte života muslimana, kako društvene i privatne, tako i duhovne.

Nasuprot islamskom učenju koje za apsolutnu referentnu tačku uzima Boga i Njegovu volju, na Zapadu je od 17. veka počela da se javlja misao koja je u centar stavila čoveka i njegov racio. Britansko-američki teoretičar Klinton Benet ističe da su u pomenutom veku ideje Baruha Spinoze vodile stapanju ideje prirode i Boga, kao i odstranjivanju ideje o besmrtnosti duše, što je rezultiralo ukidanjem fiksiranih moralnih istina i Boga kao onoga koji sve stvara i koji ima ulogu Sudije nakon čovekove smrti. No, ipak, najznačajniji period za uspostavljanje „modernosti” počinje nešto kasnije, u 18. veku, s periodom koji je poznat pod nazivom „prosvetiteljstvo” i koji je postavio odlučujuće temelje za dalji razvoj zapadne misli. S prosvetiteljstvom pojam „društvenog” biva konstituisan kao različiti domen realnosti od „svetoga” i on počinje da se putem racija tumači i analizira isključivo na osnovu ovozemaljskih materijalnih pokazatelja. U 18. i 19. veku pojavila se čitava plejada mislilaca koji su odsudno doprineli razvitku prosvetiteljske misli poput: Monteskeja, Voltera, Rusoa, Hjuma, Ogista Konta, Džona Stjuarta Mila i još mnogih drugih. Poslednji u navedenom nizu, britanski teoretičar Džon Stjuart Mil, u kontekstu kompatibilnosti islama i modernosti, posebno je značajan zbog činjenice da slovi kao jedan od utemeljivača danas dominantne (i vladajuće) liberalne teorije na Zapadu. Važnost Mila leži u tome što je on postojanje Boga doveo u pitanje iz vrednosno-etičke perspektive tvrdnjom da za moralno postupanje nisu neophodni Bog i religija, već isključivo čovekov razum. Snažno se protivio tvrdnji da će nakon smrti čovek biti nagrađen za svoja dobra dela. Bio je pobornik ideje da Božja nagrada za dobra dela umanjuje moralnu vrednost

čovekovih ispravnih postupaka. Smatrao je da se na taj način osporava mogućnost da je čovek u stanju da uradi nešto jer uistinu veruje da tako treba a ne zbog puke utilitarnosti i „dobiti, to jest koristi” koju će Božjom nagradom zavrediti nakon smrti.

Prateći kasniji razvoj prosvetiteljske misli možemo reći da krajem 19. i početkom 20. veka dolazi do njenog vrhunca s pojavom mislilaca koji se često smatraju „očevima” sociologije: Emila Dirkema, Maksa Vebera i Georga Zimela. Takođe, otprilike u to doba dolazi i do razvoja različitih poddisciplina, do povećanja uskih oblasti specijalizacija, empirijskog istraživanja, naučno-pozitivističkog pristupa i afirmacije razumevanja društvenih fenomena kao vida „socijalnog inženjeringa”. Osim toga, u tom periodu definitivno se zaokružuje i ideja moderne nacionalne države koja će postati temelj za novi planetarni međunarodni politički poredak nakon završetka Prvog svetskog rata. Naravno, uspostavu nacionalne države pratila je i konstrukcija nacionalnog identiteta kao neophodnog kohezivnog faktora i „lepka” za novouspostavljeni sistem jer su dotadašnje vrednosti i identitetske odrednice beskompromisno odbačene. Moderna država se temeljila na konceptima „društvenog ugovora”, na volji naroda i na kapitalističkom ekonomskom uređenju i, ono što je najvažnije u kontekstu odnosa islamske misli i navedenih savremenih vrednosti, na radikalnom prelasku od svetog ka profanom. Svakako, izražena profanost društvenog uređenja išla je ruku podruku sa idejom nacionalne države, koja je sama sebi cilj, što nam jasno ukazuje da dva osnovna stuba moderne države, sekularizam i nacionalni identitet, stoje u opoziciji spram autentičnog islamskog poretka koji je ustanovljen na višnjim ciljevima Božje suverenosti i na univerzalnoj, antitribalističkoj, poruci *Kur’ana*.

S prelazom iz modernosti u postmodernu doba dolazi do još snažnijeg zaoštavanja u odnosu na islamske vrednosti. Demistifikacija modernističke „naučne objektivnosti” i „naučne istine” rezultirala je apsolutnim relativizmom, dok je animozitet prema „velikim pričama” i „metanarativima” doveden do vrhunca, što najbolje ilustruju reči američkog filozofa Ričarda Rortija: „Trebalo dospeti do tačke gde se više *ništa* ne obožava, gde se više *ništa* ne tretira kvazibožanstvom, i gde se prema svemu ophodimo [...] kao prema produktu vremena i slučajnosti.”

Naravno, iz svega dosad navedenog verovatno je suviše i konstatovati da je, kao i u slučaju sekularizma i nacionalnog identiteta, i navedena Rortijeva misao u apsolutnoj koliziji sa suštinskim saznajnim izvorima i načelima islamskog učenja. No, kada govorimo o postmoderni, ne treba se voditi idejom da ona predstavlja radikalni diskontinuitet sa modernošću. Nju pre treba posmatrati kao logičan *ishod* ideja koje su započele sa prosvetiteljstvom uprkos

tome što je na prvi pogled došlo do značajnih promena. Klinton Benet je izneo veoma koristan komparativni tabelarni pregled karakteristika modernosti i postmodernosti (Tabela 1) iz kojeg možemo da vidimo da je islamska misao u velikoj meri u opoziciji sa skoro svim navedenim pojmovima, bez obzira na to pripadali oni moderni ili postmoderni.

Tabela 1

Modernost	Postmodernost
Metanarativi istorije i nacionalnog identiteta.	Sumnja i odbacivanje svih metanarativa.
Mitovi kulturološkog ili etničkog porekla.	Lokalne istorije. Ironička dekonstrukcija.
Vera u „velike teorije“ koje pretenduju da objasne sve. Svi odgovori se pronalaze u istoriji i kulturi.	Odbacivanje „velikih teorija“. Isticanje lokalizama i teorija slučajnosti.
Autentičnost originala. Vera u „realno“.	Hiperrealnost. Simulakrum realniji nego realno. Slika i tekst bez prioriteta originalnosti.
Knjiga kao nosilac znanja. Biblioteka kao sistem za prenošenje/distribuciju znanja.	Hipermediji kao transcendent fizičke limitiranosti štampanih medija. Internet kao informacioni sistem.

Osim navedenih temeljnih razlika u vrednosnim postulatima savremene zapadne i islamske misli, važno je istaći i razlike koje se tiču istorijskog iskustva dveju civilizacija. Jer kada govorimo o pojavi prosvetiteljstva i o kasnijem razvoju zapadne misli i njenog odnosa prema religiji, moramo uzeti u obzir i njeno iskustvo sa institucionalizovanom religijom u vidu Crkve, čija je jedna od najznačajnijih osobina bila veoma kruto hijerarhijsko ustrojstvo. Osim krute hijerarhije, podjednako je važno napomenuti da je Crkva bila u snažnoj opoziciji sa naukom, slobodom mišljenja i negovanjem pluralnosti ideja. U okolnostima crkvenog animoziteta spram nauke i brutalne autoritarne dominacije institucionalizovane i hijerarhizovane religije, koju je često pratila korupcija i bahato raspolaganje ovozemaljskim dobrima, želja za radikalnom pobunom i odbacivanjem njenog autoriteta ne bi smela da čudi. Upravo u tom ključu bi (između ostalog) trebalo razumevati pojavu prosvetiteljskih mislilaca koji su težili promenama i razračunavanju sa institucijom Crkve i s religijskim verovanjima uopšte.

Međutim, ekvivalent ulozi koju je Crkva igrala u istoriji zapadne civilizacije nemoguće je pronaći u istoriji islamskog sveta. U islamskoj civilizaciji nikada nije postojala crkva niti kruto uspostavljena sveštenička hijerarhija. Takođe, islamski verski učenjaci su skoro uvek bili izuzetno blagonakloni prema nauci i snažno su podržavali i štitali ideju intelektualnih različitosti u mišljenju zbog čega u islamskom svetu nikad nije došlo do suprotstavljenosti nauke i vere kao ni do animoziteta spram verskih učenjaka kao autoritarnih ličnosti. Takođe, kada govorimo i o već pomenutom izbacivanju svetog iz društvenopolitičke sfere Zapada, moramo da istaknemo da, uprkos ogromnom uticaju koji je Crkva posedovala u predmodernom doba, u hrišćanstvu je veoma rano došlo do razgraničenja između temporalne vlasti i „carstva Božjeg”. No, kao i u slučaju crkvene hijerarhije i animoziteta spram nauke, potpuno razdvajanje između sekularnog i religijskog nikada se nije desilo u islamskoj *misli* uprkos činjenici da je u praksi došlo do razdvajanja političko-društvenih uloga između vladara, religijskih učenjaka i laika.

Očigledne razlike između savremenih misaonih tokova prisutnih na Zapadu i islamskog *Weltanschauung*a, i drugačija istorijska iskustva dve civilizacije, jasno nam govore da islamski svet nikako ne može i ne sme da se ustroji putem pukog preuzimanja zapadnog društveno-pravnog i političkog uređenja, već on mora da iznađe sopstvene obrasce i odgovore na pitanja koja savremeno doba postavlja pred njega. Svaki drugačiji ishod značio bi produbljivanje epistemološke i kulturne dominacije zapadne civilizacije koja traje već duže od dva veka.

POSLEDICE KOLONIJALNIH AKTIVNOSTI ZAPADNIH ZEMALJA NA ODNOSE ISLAMSKOG SVETA I ZAPADNE CIVILIZACIJE

Osim navedenih fundamentalnih epistemoloških razlika između islamske i zapadne misli, podjednako je važno da se u ovom uvodnom radu posvetimo i pitanju koje se odnosi na istorijat dve civilizacije na striktno političkom nivou. Jer, za odnos savremenog islamskog sveta spram vrednosti koje danas baštini zapadna civilizacija možemo reći da je često opterećen značajnim animozitetom. Zbog toga je veoma važno da se osvrnemo na političku dinamiku i na vojne susrete kroz koje su ove dve civilizacije prošle tokom novog veka i najnovijeg doba.

Iako se najčešće kao odsudni momenat za urušavanje islamskog halifata uzima njegovo raspuštanje od strane Kemala Atatürka 1924. godine, važno je napomenuti da su veoma razarajuća kolonijalna osvajanja, pre svega Francuske, Velike Britanije i Holandije, počela znatno ranije, još krajem 18. veka. Nakon

Napoleonovog iskrcavanja u Egipt 1798. godine, u periodu od 1830. godine pa do prvih decenija 20. veka usledila je brutalna i nemilosrdna kolonizacija prostora koji je obuhvatao „islamski svet” od Maroka do Indonezije. Kolonijalna osvajanja muslimanskih zemalja praćena su snažnom penetracijom ideja i vrednosti koje su tokom 18. i 19. veka bile u povoju u Evropi nakon okončanja Francuske revolucije. Naročito je do prodora evropskih ideja došlo nakon što je teritorija nekadašnjeg halifata počela da se cepka na manje jedinice, to jest nakon uspostavljanja veštački stvorenih nacionalnih država u islamskom svetu koje su svoje utemeljenje pronalazile u stvarnim ili pak u potpuno izmišljenim etnonacionalnim identitetima. Ovakvo novoafirmisano i spolja nametnuto teritorijalno državno uređenje, kao i koncept etnonacionalnog identifikovanja, bili su u značajnoj meri strani muslimanima i islamskom svetopogledu. Čitavo preuređenje i uspostavljanje novih država širom muslimanskog sveta sprovedeno je sasvim proizvoljno kako bi se udovoljilo aspiracijama najznačajnijih kolonijalnih sila – Francuske, Velike Britanije, Holandije i Italije, pri čemu interesi indigenog stanovništva nisu uzimani u obzir. Novonastale okolnosti potlačenosti označile su da se islamski svet prvi put u svojoj istoriji suočio sa apsolutnom spoljašnjom dominacijom nemuslimanskih vladara.

Nakon oslobađanja od kolonijalnih sila polovinom 20. veka, na vlast su diljem Bliskog istoka došli (ispostaviće se autoritarni) vladari koji su na samom početku najavljivali raskid s kolonijalnim praksama. Nažalost, do toga u praksi nikada nije došlo. Ne samo da nije došlo već su se u mnogobrojnim slučajevima novi režimi pokazali pogubnijim po narod i društvene prilike nego sami kolonizatori. Tokom posvećenosti procesu (kvazi)„modernizacije i razvoja”, autoritarni vladari su se potpuno oglušili o zahteve najznačajnijih islamskih mislilaca, kao i samog naroda, da se evropski modeli ekonomskog, društvenopravnog i političkog uređenja ne preslikavaju doslovce i da se nađu sopstveni obrasci utemeljeni na intrinzičnim iskustvima i svetopogledu muslimanskog čoveka. Jedan od najznačajnijih akcenata postkolonijalnih diktatorskih režima bio je stavljen na kulturno-identitetski inženjering koji se – kako je to primetio čuveni iranski filozof Sejid Hosein Nasr – zasnivao na „upravljanju kulturnim aspektima života naroda kao preduslovom za društvene promene” i na „preoblikovanju pojedinca” s ciljem da se postigne uspešna društveno-ekonomska transformacija. Ovakva taktika državnog razvoja predstavljala je nedvosmislen primer nastavka kolonijalnih aspiracija i verovanja da evropske vrednosti imaju „roditeljsku ulogu” kako bi se nekadašnji podanici učinili „boljima” i „civilizovanijima”. Zbog situacije u kojoj je stanje uma bilo permanentno kolonizovano mnogi oblici islamske misli u postkolonijalnom periodu bavili su se (i još uvek se bave) problemom nametnute zapadne kulturne nadmoći.

Upravo u okolnostima potpune kolonizacije muslimanskog uma u muslimanskim zemljama se javio značajan broj islamskih intelektualaca koji su se posvetili propitivanju stanja u kome se nalazi islamski svet. Pre svega, oni su postavljali pitanje šta je uzrok tome da muslimani nisu uspeli da ponude značajniji otpor nadirućoj kolonizaciji, kao i naporima da identifikuju trenutak u islamskoj istoriji koji je presudno uticao na to da islamski svet postane objekat, a ne aktivni činilac na društvenopolitičkoj i intelektualnoj mapi sveta. U tom procesu preispitivanja u islamskom svetu su se javila dva najznačajnija misaona pravca. Prvi, koji se najčešće naziva reformističkim (*islah*) iliti obnoviteljskim (*tadždid*), svoje je utemeljenje pronalazio u promišljanju da je islamski svet duboko zaostao i da rešenje za njegove probleme leži u ponovnoj afirmaciji koncepta *idžtihada* putem koga bi se dali odgovori na novonastale okolnosti u islamskom svetu, a zdrave i korisne ideje sa Zapada uspešno inkorporirale u islamski svetopogled.¹ Predstavnici ove struje svoja promišljanja su pravdali tvrdnjama da su uglavnom sve vrednosti koje je Zapad afirmisao tokom 19. i 20. veka zapravo svojstvene izvornom islamskom učenju. Doduše, važno je napomenuti da postoje značajne konceptualne razlike među samim pobornicima reformističko-obnoviteljske škole mišljenja zbog čega je o njima veoma teško govoriti kao o unisonoj grupi mislilaca. S druge strane, takođe, na tragu obnoviteljskih tendencija u islamskom svetu javili su se izuzetno značajni i uticajni revivalistički (*ihya*) mislioci koji, za razliku od reformista-obnovitelja, nisu prihvatili ideju sinkretizma. Oni su smatrali da su vrednosti koje dolaze sa Zapada potpuno strane islamskom učenju. Otvoreno su se oštro protivili ideji nacionalne države, kao i stavljanju akcenta na individualna prava pojedinca. Zalagali su se za ideju ponovnog uspostavljanja islamskog halifata, koji je 1924. godine raspustio Kemal paša Ataturk kada je proglašena Turska Republika.

Pored dve pomenute struje koje su svoja promišljanja bazirale na islamskom učenju, od kraja 19. veka počela je da se javlja širom muslimanskog sveta i sve uticajnija sekularizovana, pozapadnjačena intelektualna elita koja je u značajnoj meri uživala podršku kolonizacionih uprava koje su vladale novoformiranim muslimanskim državama od Maroka do Indonezije.

---

1 Verovatno dva najznačajnija pojma u savremenoj islamskoj misli jesu *idžtiħad* i *taklid*. Oni oslikavaju na koji način se određeni mislioci/pokreti odnose prema tradiciji. *Idžtiħad* predstavlja individualni, autonomni napor (kvalifikovanog) pojedinca pri izvođenju (potencijalno inovativnih) zakona i pravila o onim pitanjima na koja ne postoje jasni i izričiti odgovori u *Kur'anu* i hadisima (Poslanikovoј tradiciji). Nasuprot *idžtiħadu* stoji koncept *taklida* koji označava „imitaciju“, to jest, doslovno oponašanje pređašnjih skolastičkih tradicija po pitanju zakonskih mišljenja i pravila. *Taklid* je takvim postupkom potpuno ukinuo bilo kakvu mogućnost autonomnog mišljenja i kritičkog propitivanja tradicije. Reformsko-obnoviteljski i revivalistički mislioci su upravo zbog toga smatrali da viševekovno vođenje idejom *taklida* predstavlja jedan od glavnih razloga sunovrata islamske civilizacije.

GLAVNI KONCEPTI U POLITIČKIM PROMIŠLJANJIMA
REFORMISTIČKO-OBNOVITELJSKIH I REVIVALISTIČKIH
MISLILACA

Prvi jasniji institucionalni uticaji na muslimanski svet koji su sa sobom nosili pečat zapadnih vrednosti desili su se 1839. godine donošenjem Edikta Abdulmedžida I, kada je otpočeo period pokušaja reforme Osmanskog carstva. Navedeni period, u istoriji poznat još pod nazivom „tanzimat”, trajao je do 1871. godine. Tokom njega su inicirane serije dalekosežnih institucionalnih reformi u pravcu državnog uređenja po ugledu na zapadne zemlje. Ovakav trend dosegao je vrhunac donošenjem Ustava 1878. godine.

Paralelno sa institucionalnim promenama za vreme „tanzimata” i sa nadirućom kolonizacijom došlo je i do pojave reformističko-obnoviteljskih mislilaca, naročito na prostoru Indijskog potkontinenta, kao i u Egiptu za vreme vladavine Muhameda Alija. Tokom 19. i početkom 20. veka na pomenutim prostorima delovao je čitav niz izuzetno značajnih mislilaca koji su zagovarali ideju da one vrednosti koje bi mogle da budu od koristi za oporavak islamskog sveta, a dolaze sa Zapada, treba prihvatiti i prilagoditi ih islamskom učenju, doduše bez doslovnog preslikavanja. Takođe, ovi mislioci su neretko tvrdili da se mnoga vrednosna dostignuća Zapada zapravo mogu pronaći u svom autentičnom obliku u istoriji islamske civilizacije koja se, kao posledica vladavine retrogradnih i despotskih vladara, urušila usled napuštanja sopstvenih vrednosnih postulata utemeljenih u kur’anskoj poruci. Najznačajniji mislioci koji su zagovarali navedene ideje bili su pre svih Džamaludin el-Afgani i šejh Muhamed Abduh. Njihovo učenje će odsudno uticati na potonju generaciju muslimanskih intelektualaca i aktivista poput: šejha Rašida Ride, šejha Hasana el-Bane, Abdula Razika, Kasima Amina kao i Sa’ada Zaglula. Međutim, među misliocima druge generacije došlo je do razmimoilaženja u tumačenju intelektualne zaostavštine el-Afganija i Muhameda Abduha koje će rezultirati značajnim ideološkim razlikama. Mislioci poput šejha Rašida Ride i osnivača najznačajnijeg islamskog obnoviteljskog pokreta – *Muslimanske braće* šejha Hasana el-Bane potpuno će se posvetiti pitanjima poput: očuvanja islamskog halifata, antikolonijalne borbe i afirmisanja autentičnih islamskih odgovora na novonastale okolnosti, kao i pitanja budućeg društvenopolitičkog uređenja zajednice muslimana (*umeta*). Kod sledbenika ovog pravca promišljanja tokom druge polovine 20. i posebno početkom 21. veka putem još snažnije svesti o neophodnosti suštinske

obnove (*tedždida*) došlo je do značajnog pomeranja težišta promišljanja u pravcu uspostavljanja države u duhu šerijata, to jest, na osnovama njegovih viših ciljeva (*mekasid eš-šeri'a*), a ne na njegovom literalističkom tumačenju. Na taj način otvoren je prostor za razvijanje ideje o islamskoj državi kao građanskoj državi socijalnog blagostanja. Najznačajniji predstavnici ove struje mišljenja jesu šejh Muhamed el-Gazali, šejh Jusuf el-Karadavi², šejh Rašid el-Ganuši, šejh Ahmed er-Rejsuni, Taha Džabir el-Alvani, Nedžmetin Erbakan, kao i mnogi drugi savremeni reformsko-obnoviteljski mislioci. S druge strane, intelektualci poput Abdula Razika, Sa'ada Zaglula i Kasima Amina otišli su u potpuno suprotnom pravcu, u pravcu potpune zanesenosti i nekritičkog prihvatanja vrednosti evropskog modernizma, zbog čega bi za ovu grupu mislilaca, u kontekstu muslimanskog sveta, najadekvatniji termin zapravo bio „islamski modernisti”. Ovi mislioci su smatrali da ne postoje prepreke za mirenje islamskog učenja sa privatizacijom religije i uspostavljanjem sekularnog poretka, novim načinima definisanja rodni uloga i emancipacijom žena, uspostavljanjem moderne države utemeljene na nacionalnom identitetu, kao i da je primarni cilj šerijatskog prava prilagođavanje zahtevima i osobenostima vremena i prostora.

Sledeći ideje „islamskih modernista”, krajem 20. veka pojavila se grupa savremenih intelektualaca koji sebe identifikuju kao „progresivne muslimanske mislioce”. Danas, ovi mislioci više ne nastupaju sa stanovišta da je islamsko učenje kompatibilno samo sa pojedinim izolovanim aspektima modernosti, već da je ono u svom totalitetu u saglasju sa „univerzalnim vrednostima” kako su one shvaćene i definisane u vreme, i nakon, prosvetiteljstva na evropskom kontinentu. Oni propagiraju apsolutnu kompatibilnost islamskog učenja sa liberalnim poretkom, (radikalnim) individualizmom, pravima seksualnih manjina i manjinskih grupa, kao i korenite utilitarne reforme šerijatskog prava i drugih grana islamskog tradicionalnog učenja. Svoj stav o mogućnosti reiščitavanja islamskih izvora i promena na polju šerijatskog prava temelje na činjenici da on ne predstavlja Božje upute već „ljudski konstrukt” koji je oličen u mnogobrojnim formama versko-pravnih škola i tumačenja. Danas ovu grupu savremenih muslimanskih mislilaca mnogi veoma često neosnovano i nepravedno mešaju sa takozvanim „liberalnim” muslimanskim aktivistima

---

2 Šejh Muhamed el-Gazali i šejh Jusuf el-Karadavi često se smatraju rodonačelnicima intelektualne škole mišljenja koja se naziva *Vasatijja*. Promišljanja ova dva neizmerno značajna intelektualca prvenstveno su potaknuta pozitivnim i inovativnim vizijama, a ne strahom i defanzivnim pristupom. Oni su u velikoj meri izvršili značajan uticaj na mnoge savremene islamske mislioce i (in)direktno doprineli značajnoj evoluciji pokreta *Muslimanske braće*.

koji su se u poslednjih desetak godina pojavili na Zapadu. „Liberalni” muslimani, iako su u svojim nastupima veoma samouvereni i agresivni, po pravilu veoma površno poznaju islamsku misao. Njihovo neznanje se upravo najjasnije manifestuje u njihovim „žestokim” i paušalnim kritikama islamske tradicije, koje se inače u velikoj meri poklapaju sa stavovima najislamofobnijih desničara u Evropi i Sjedinjenim Američkim Državama. Ono što je još karakteristično za ovu grupu mislilaca jeste da ih zapadni mediji i vlade uzimaju kao „pozitivne” primere na koje bi ostali muslimani trebalo da se ugledaju kako bi dosegli neophodni civilizacijski nivo za potpunu integraciju u zapadnoevropska društva.

Izoštavajući reformističko-obnoviteljske ideje i njihove odgovore na situaciju u kojoj se nalazio islamski svet, revivalisti su sa još snažnijih anticolonijalnih pozicija pokušavali da insistiranjem na vlastitoj viziji obnove islamske tradicije pruže oštru i utemeljenu kritiku zapadnih vrednosti i da ponude rešenje i lek za sveprisutnu duhovno-misaonu okupaciju muslimanskog bića. Najznačajniji islamski revivalistički mislioci javili su se tokom druge polovine 20. veka, kada je postalo posve jasno da autokratski vladari poput Kemala Atatürka, Gamala Abdela Nasera, Habiba Burgibe, Hafiza Asada, Moamera Gadafija, šaha Reze Pahlavija i mnogi drugi ne čine ništa s ciljem da se islamski svet oporavi i istinski oslobodi. Među najznačajnijim revivalističkim misliocima posebno se izdvajaju dve markantne ličnosti – indo-pakistanski mislilac i osnivač pokreta, a kasnije i političke partije, *Džematu islamija* Abu’l-Ala Maududi i čuveni egipatski mislilac i šehid Sajid Kutb, koji se često smatra i rodonačelnikom određenih radikalnih strujanja u savremenoj islamskoj misli. Najvažnije odlike revivalističkih mislilaca jesu stvaranje ideologizovanog islamskog učenja koje se očitava u vidu višeslojnog političkog programa i stavljanje odlučujućeg akcenta na šerijatsko pravo. Ključne tri vertikale u revivalističkoj misli jesu *hukum Allah*, iliti apsolutna Božja suverenost, neophodnost postojanja halife kao Božjeg zastupnika na Zemlji i tvrdnja da savremena muslimanska društva žive poput džahilijetskih, idolopokloničkih društava iz vremena predislamske Arabije usled napuštanja šerijata koji su revivalistički mislioci učinili potpuno sakralnim, i samim time u velikoj meri nepromenljivim.

No, u kontekstu revivalističkih mislilaca veoma je važno napomenuti da se oni nikako ne smeju dovoditi u vezu sa literalističkom vahabitskom školom mišljenja koja je, zapravo, maltene od svog nastanka u službi saudijskog režima i koja svoj autoritet zasniva isključivo na striktno kontrolisanoj ulemi koja se vodi radikalnom glorifikacijom prvih generacija muslimana (*salafu as-salih*), čime ih uzdiže na nivo diviniteta. Američki islamolog Muktedar Kan zaključuje da je ovakav odnos prema tradiciji u

savremenom dobu rezultirao time da svako kritičko propitivanje i neslaganje sa *ashabima* i klasičnim učenjacima (*alimima*) vodi u potencijalan *kufir* (neverstvo), iliti ka ekskomunikaciji iz zajednice muslimana. Kan, takođe, konstatuje i to da je ovakvo učenje u neskladu sa kur'anskim svetonazorom jer tretira ljudsko rasuđivanje potpuno suprotno Božjoj Jednoći i nepostojanju bilo kakve vrste hijerarhije i idolopoklonstva koje se u slučaju vahabitske uleme manifestuje putem njene podređenosti željama i prohtevima saudijskih vladara. U ovoj Kanovoj konstataciji leži i najznačajnija razlika između reformsko-obnoviteljskih i revivalističkih mislilaca s jedne strane i vahabitske uleme s druge. Jer se reformisti, obnovitelji i revivalisti – za razliku od vahabitske uleme koja svim silama nastoji da održi status quo – snažno zalažu za društvenopolitičke promene i za mogućnost smene vladara koji se ne vode *tevhidskim* principom i opštim dobrom zajednice muslimana.

Osim reformista-obnovitelja, revivalista, islamskih modernista, progresivnih i „liberalnih” muslimana i vahabitske uleme, treba dodati da svakako neizrecivo značajnu ulogu u (savremenoj) islamskoj misli igraju prema tradiciji orijentisani sufijski učenjaci koji su veoma često nepravedno optuživani za apolitičnost i nezainteresovanost za društvene probleme. Neki od najznačajnijih antikolonijalnih oslobodilačkih pokreta bili su upravo sufijski tarikati, poput, na primer, Sanusija u Libiji ili pak reda Kadarija, čiji je vođa Emir Abdelkadir Džazairi do danas ostao kao jedan od najsnažnijih simbola otpora francuskoj kolonizaciji Alžira. U današnje vreme sufijski orijentisani mislioci daju veoma snažne i veoma supstancijalne kritike postmoderne, liberalnog poretka, sekularnog uređenja, feminizma, konzumerizma, otuđenja i gubitka smisla u životima ljudi. Takođe, kada se govori o učenjacima koji su usmereni ka tradiciji, osim sufijskih učenjaka i selefijskih (provehabijskih) literalista, veoma je važno istaći i one tradicionaliste koji su striktni sledbenici određenih versko-pravnih škola i koji se u svojim promišljanjima snažno drže principa *taklida* (doslednog oponašanja ranijih verskih autoriteta unutar određene skolastičke zajednice). Najznačajniji predstavnici ove struje promišljanja jesu Berlevije i Deobandije u Pakistanu i Indiji i Nahdatu ulemu u Indoneziji.

Zarad jasnijeg pregleda pobrojanih različitih struja unutar savremene islamske misli – koja se na Zapadu po pravilu simplifikuje do neprepoznatljivosti – ponudićemo i njen tabelarni prikaz.

MISAONI PRAVCI U SAVREMENOJ ISLANSKOJ MISLI I NJIHOVI PREDSTAVNICI ^{1 2}

Ekstremisti (proislamska država)	Revivalisti (proislamska država)	Reformisti/Obnovitelji (društvenopolitičko uređenje u duhu viših ciljeva šerijata)	(Neo) Traditionalisti	Progressivni muslimani (društveni egalitarizam, kosmopolitizam)	Liberalni muslimani (protiv islamske tradicije/ preuzimanje neoliberalnih zapadnih vrednosti)	Misaoni pravci	Tekstualno tumačenje u saglasju sa	Vrsta autoriteta
NENASILNI						Način	→	
NASILNI						Metod		
Protiv muslimanskih država/vladara	Protiv nemuslimana	Politički pokret/partije (grasroots aktivizam s ciljem ostvarenja društvenog blagostanja, edukacija, misionarstvo)	Duhovno usavršavanje, edukacija, misionarstvo	Društveni aktivizam/ rad unutar akademske zajednice	NVO i aktivizam potpognut od institucija zapadnih država	Taklid (oponašanje određene skolastičke tradicije)	Zajednica učenjaka	Tradicionalan: ulema (verski učenjaci)
<ul style="list-style-type: none"> ● Pojedini džihadisti (npr. egipatska Džematu islamija) ● Džihadisti (npr. Al Kaida) ● Kurbisti 	<ul style="list-style-type: none"> ● Džematu islamija (Pakistan) Muslimanska braća ● Džematu islamija (Pakistan) Muslimanska braća Hasan i Turabi (Sudan) ● Milli gorus, AKP (Turska) Vasatija (Jusuf el-Karadawi, Muhamed el-Gazali) Muslimanska braća danas 	<ul style="list-style-type: none"> ● Pojedini muslimanski intelektualci na zapadu (Amina Vadiu, Omid Safi, Farid Esak, itd.) ● Kvilijam fondacija (Madžid Nawaz), Sekulami islamski samit (Iščad Mandži), Muslimanski reformski pokret (Asra Numan) i 	<ul style="list-style-type: none"> ● Nahdatu ulema (Indonezija) ● Deobandi (Pakistan) ● Literalisti/apolitične selefije ● Džematu tablig 	<ul style="list-style-type: none"> ● Nakšabandije (Turska) Većina bojničkih sufijskih redova 	<ul style="list-style-type: none"> ● Millijam fondacija (Madžid Nawaz), Sekulami islamski samit (Iščad Mandži), Muslimanski reformski pokret (Asra Numan) i 	<ul style="list-style-type: none"> ● Imitiranje metoda idžithada salafa ● Imitiranje metoda idžithada salafa 	Salaf as-salih	Racionalni: savremeni intelektualci/ laici
						Mistična spoznaja	Tarikati (sufijska bratstva)	Harizmatičan: šejhovi i sveci

1 Zarad razumevanja tabelarnog prikaza osobina predstavnika određenog misaonog pravca neophodno je ukristiti horizontalne i vertikalne odrednice. Tabela je urađena na osnovu neobjavljene tabele Kristijana Moea. Zahvaljujem prof. dr Ahmetu Albašiću koji mi je ukazao na nju.

2 Mnogi islamski mislioci iz ove hesmatije ne mogu biti striktno svrstani samo pod jedan misaoni pravac. U svom radu oni najčešće kombinuju metode reformista/obnovitelja i progresivnih muslimana.

Drugačiji odnos koji prema savremenim vrednostima i razumevanju tradicije imaju revivalistički i reformističko-obnoviteljski učenjaci, i posebno liberalno-progresivni muslimanski intelektualci, rezultirao je snažnim polarizovanjem u političkom i društvenom životu muslimana širom sveta. Stanje potpune razjedinjenosti, koje veoma često zloupotrebljavaju i dodatno produbljuju bivše kolonizatorske sile, dovelo je do odsustva dijaloga i uspostavljanja najelementarnijeg konsenzusa o gorućim problemima koji danas razaraju zajednicu muslimana. Ne samo da između navedenih škola mišljenja ne postoji dijalog već se one međusobno veoma često doživljavaju kao apsolutni neprijatelji. Osim toga, u savremenom islamskom svetu posebno negativnu ulogu igraju i retrogradne i korumpirane despotske monarhije ili pak već pomenute pozapadnjačene i ekstremno sekularne elite koje se služe izrazito autoritarnim oblicima vladavine i neretko fizičkim eliminisanjem svojih neistomišljenika. Potpuno otuđeni od naroda i njegovih potreba, despotski i autokratski režimi su, u kombinaciji sa i dalje prisutnom eksploatacijom prirodnih resursa i kulturnom kolonizacijom Zapada, doveli do toga da se u poslednje dve decenije pojave najradikalniji reakcionarni pokreti koji su svoj izraz pronašli u zloupotrebi islamskog učenja i afirmisanju krajnje ekstremnih oblika tumačenja verskih izvora s ciljem legitimizacije terorističkih i paramilitarnih delovanja u kojima je dosad stradalo nebrojeno ljudi, uključujući i muslimane širom sveta.

UMESTO ZAKLJUČKA

U ovoj knjizi će prvi put na jednom mestu na srpskom jeziku biti publikovani radovi najznačajnijih savremenih islamskih mislilaca. Akcenat je prvenstveno stavljen na one mislioci koji su verovali da rade na očuvanju autentičnosti islamske misli pred viševekovnim naletom agresivne kulturno-epistemološke kolonizacije koju zapadne zemlje sprovode u islamskom svetu. Zbog toga u ovoj knjizi nisu obuhvaćeni sekularno orijentisani mislioci, kao ni takozvani „liberalni” muslimanski intelektualci koji su u velikoj meri podlegli nametnutom kompleksu niže vrednosti koji najčešće rezultira radikalnim oblicima samonegacije i neshvatljivom netrpeljivošću spram islama. Takođe, u ovoj knjizi, zbog pretežne ograničenosti na sunitsku islamsku misao, nisu obuhvaćeni ni izvanredni šiitski mislioci poput šehida Morteze Motaharija, Alija Šarijatija, Alame Tabatabajija, Ruholoha Homeinija, i mnogih drugih koji su svojim promišljanjima i delima neprocenjivo doprineli razvoju islamske misli. Naravno, i u okviru sunitske misli postoji izuzetno značajan broj mislilaca koje nismo uspeli uvrstiti u ovu hrestomatiju, ne zbog manje vrednosti njihovih

promišljanja, već isključivo zbog toga što bi takav poduhvat iziskivao možda i desetine tomova. No, nadamo se da ćemo, uz Božju pomoć, u budućnosti biti u prilici da nastavimo sa predstavljanjem bogatstva koje islamska misao baštini i da će na taj način i svi drugi velikani islamske misli biti predstavljeni čitalačkoj publici u Srbiji.

Na samom kraju ovog uvodnog i preglednog rada želimo da posebno istaknemo da je, osim upoznavanja sa savremenom islamskom mišlju i njenom evolucijom, cilj ove hrestomatije da pruži priliku da se islamska misao i potencijalno kritički čita i izučava.

IZDAVAČ

Balkanski centar za Bliski istok, Beograd
office@balkanskicentarzabliskiistok.com
www.balkanskicentarzabliskiistok.com

U SARADNJI SA

Centar za napredne studije, Sarajevo
cns@bih.net.ba, www.cns.ba

Za izdavača

Ivan Ejub KOSTIĆ

Urednik

Ivan Ejub KOSTIĆ

Lektura i korektura

Spomenka TRIPKOVIĆ

Dizajn i grafičko uređenje

Ivan JOCIĆ

Štampa

JP „Službeni glasnik“, Beograd

Tiraž: 500

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

282-67(082)
130.2:282(082)

SAVREMENA islamska misao / priredio Ivan Ejub Kostić ; pogovor Milan
Vukomanović. - Beograd : Balkanski centar za Bliski istok, 2019 (Beograd :
Službeni glasnik). - 510 str. ; 21 cm

Tiraž 500. - Islam pred izazovima mnogostrukih modernosti: str. 497-510. -
Beleške o autorima uz tekst. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-80804-05-7
1. Костић, Иван Ејуб, 1979- [приређивач, сакупљач]
а) Ислам - Зборници
COBISS.SR-ID 273205516

U hrestomatiji „Savremena islamska misao” prvi put su na srpskom jeziku na jednom mestu objavljeni radovi preko trideset najznačajnijih savremenih islamskih mislilaca među kojima su: Tarik Ramadan, Ahmet Davutoglu, Jusuf el-Karadavi, Sejid Hosein Nasr, Rašid el-Ganuši, Hasan el-Bana, Abu-'l-Ala Mevdudi, Fazlur Rahman... Pri odabiru islamskih intelektualaca koji su predstavljeni u ovoj knjizi akcenat je prvenstveno stavljen na one mislioe koji su verovali, i veruju, da rade na očuvanju autentičnosti islamske misli pred viševekovnim naletom agresivne kulturno-epistemološke kolonizacije koju zapadne zemlje sprovode u islamskom svetu. Hrestomatija sadrži trideset sedam radova koji pokrivaju široki spektar oblasti društvenih nauka i teorija poput: političke nauke, prava, etike, filozofije, teorije roda, teorije društvenih pokreta, kao i pitanja odnosa islamske civilizacije i Zapada.

„Kada kažemo 'savremena islamska misao', šta pod time podrazumevamo? I šta je to što nekog mislioca određuje kao islamskog? Haled Abu Fadl u knjizi 'The Great Theft' definiše islamskog mislioca i aktivistu kao osobu kojoj je islam u privatnom životu i u političkoj, društvenopravnoj i ekonomskoj sferi autoritativan (no ne nužno i jedini) referentni okvir. Iz navedenog Fadlovog promišljanja možemo onda da zaključimo da je isti slučaj i kada govorimo o islamskoj misli – da je to ona misao kojoj su dominantni referentni okviri Kur'an, predanja verovesnika Muhameda, kao i mnogobrojni drugi izvori saznanjnih grana islamskih nauka. Abu Fadlovo isticanje islama kao autoritativnog referentnog okvira posebno je značajno kada se u obzir uzme činjenica da je sve češći slučaj da se mnogi savremeni muslimanski mislioci upinju iz sve snage da islam potčine – epistemološkim, društvenim i političkim vrednostima sekularizovanog Zapada. Pitanja kompatibilnosti islama i demokratije, sekularnog uređenja, liberalnih vrednosti, ljudskih prava, rodne ravnopravnosti i (neo)liberalno-kapitalističkog ekonomskog poretka samo su neka od pitanja koja se muslimanima širom sveta neprekidno nameću. U nastojanjima pojedinih muslimanskih mislilaca da dokažu Zapadu da je islam u apsolutnom saglasju sa svim navedenim 'ispostavljenim' vrednostima često se dešava da u njihovoj argumentaciji dođe do potpune supstitucije i da islamski svetonazor, koji svoje utemeljenje pronalazi u tevhidskom principu o Božjoj Jednoći, postane sekundaran u odnosu na one koji se u svojim promišljanjima sveta i društvenih odnosa vode antropocentričnim razumevanjem stvarnosti.”

(Iz uvodnog rada Ivana Ejuba Kostića)

BALKANSKI CENTAR
ZA BLISKI ISTOK